

Silvia Irina Zimmermann

*Carmen
Silva
Regina poetă
Literatura în serviciul Coroanei*

Cu o prefață de Alteța Sa Regală Principele Radu al României

Traducere din limba germană
de Monica Livia Grigore

Ilustrații din Arhiva Princiară de Wied
și din colecția particulară a autoarei

Cuprins

Elisabeta, Regina României	11
Prefață de A.S.R. Principele Radu al României	11
Carmen Sylva – Regina poetă	15
Introducere	15
Motivația de a scrie și experiența literară	17
Receptarea și necrologul Carmen Sylvei	20
Literatura ca instrument de popularizare a Casei Regale a României	24
Legitimarea propriei creații	27
Talent literar și misiune publică	27
Motivație etică	35
Virtuozitate artizană	36
Relația cu publicul	40
Laudă, prejudecată și critică – aprecieri asupra Carmen Sylvei	49
Critica naturalismului și concepția adevărului poetic	57
Dorința de popularitate	62
Ex libris. Regina poetă Carmen Sylva	
„Povestea reginei binefăcătoare – încercarea făuririi unui mit“	65
Regina poetă în contextul intracultural	69
Perioada de creație a Carmen Sylvei în contextul literar-istoric (1880-1916)	69

Activitatea literară a Carmen Sylvei în contextul cultural de la sfârșitul secolului al XIX-lea	74
Tendințe spirituale ale timpului	88
Un document al timpului cu multe fațete	93
Literatura în serviciul Coroanei	95
Epilog	95
Extrase din scrisorile și lucrările filosofice ale Carmen Sylvei	107
Regina Elisabeta a României – o biografie în imagini	
Bibliografie selectivă	113
Operele publicate ale Carmen Sylvei	113
Ediții vechi în limba română	117
Ediții noi din opera Carmen Sylvei	120
Note	121

Despre autoare



Foto: Kai-Otto Zimmermann, 2012

Silvia Irina Zimmermann (născută în 1970 la Sibiu) a studiat la universitățile din Sibiu și Marburg filologie germană, engleză, istoria artei și sociologie și este doctor în literatură germană a Universității din Marburg cu o teză de doctorat despre opera literară a Carmen Sylvei. A publicat mai multe cărți despre regina poetă Elisabeta a României apărute la editura Ibidem din Stuttgart în limba germană. Pe Internet a creat mai multe site-uri despre Carmen Sylva și despre reginele scriitoare ale României, Elisabeta și Maria. De asemenea este inițitoare și membră fondatoare a Centrului de Cercetare Carmen Sylva al Arhivei Princiare de Wied din Neuwied (Forschungsstelle Carmen Sylva des Fürstlich Wiedischen Archivs).

Cărți despre regina poetă și ediții din opera Carmen Sylvei publicate de Silvia Irina Zimmermann, la editura germană ibidem-Verlag din Stuttgart:

Die dichtende Königin. Selbstmythisierung und prodynastische Öffentlichkeitsarbeit durch Literatur (Regina poetă. Automitizare și comunicare pro-dinastică prin literatură), 2010.

Der Zauber des fernen Königreichs. Carmen Sylvas Pelesch-Märchen (Farmecul regatului îndepărtat. „Poveștile Peșului“ de Carmen Sylva), 2011.

Carmen Sylva: Gedanken einer Königin – Les pensées d'une reine (Cugetările unei regine, ediția completă a aforismelor în germană și franceză și a epigramelor), 2012.

Carmen Sylva: Gedanken einer Königin (Cugetările unei regine, aforisme alese), 2012.

Cărți în pregătire:

Carmen Sylva: Aus Carmen Sylvas Königreich, Band I: Rumänische Märchen und Geschichten, Band II: Märchen einer Königin (Din regatul Carmen Sylvei, ediția completă a poveștilor; volumul I: Povești și povestiri românești, volumul II: Poveștile unei regine), apare în 2013, la editura germană ibidem-Verlag din Stuttgart.

Carmen Sylva: Pelesch-Märchen (Poveștile Peșului), apare în 2013.

Mulțumiri

Studiul meu despre activitatea de scriitoare a Carmen Sylvei și bibliografia detaliată au apărut în limba germană sub forma unei teze de doctorat la Universitatea din Marburg, în ediție digitală la Universitätsbibliothek Marburg în 2003, precum și în 2010 la editura Ibidem din Stuttgart. Pentru permisiunea de a publica în această carte părți din lucrarea mea, în traducere românească, aduc mulțumiri editurii Ibidem, în special directorului său, domnului Christian Schön.

Mulțumesc de asemenea tuturor celor care au contribuit la varianta în limba română a acestei cărți, și îndeosebi doresc să exprim întreaga mea gratitudine și recunoștință:

– A.S.S. Principelui Carl zu Wied și domnului dr. Hans-Jürgen Krüger, șeful Arhivei Princiare de Wied din Neuwied, pentru sprijinul oferit cu generozitate proiectului cărții prin permisiunea de a publica în mare parte și pentru prima dată într-o ediție românească material fotografic despre Carmen Sylva din Arhiva Princiară de Wied,

– A.S.R. Principelui Radu al României pentru deosebita onoare acordată de a scrie o prefață acestei cărți,

– Doamnei dr. Bianca Bican pentru prietenie și încurajare, precum și pentru schimbul de păreri și informații profesionale atât de utile,

– Domnului Viorel Zaicu de la Editura All din București pentru includerea acestei cărți despre Carmen Sylva în programul editorial, seria „Coroana României“, doamnei Monica Livia Grigore pentru profesionalismul traducerii din germană în română, doamnei Olimpia Novicov pentru redactarea atentă a acestei cărți și pentru sugestiile transmise, precum și întregii echipe editoriale pentru realizarea cărții.

Pentru sprijinul neînterupt și încurajare mulțumesc familiei mele și în special părinților mei, Maria Silvia și Nicolae Rada, care acum au în sfârșit ocazia de a citi textul în limba română și cărora le dedic această carte cu mulțumiri din toată inima. Lui Kai-Otto și lui Robert le mulțumesc pentru iubirea, răbdarea, încurajarea și sprijinul oferit. Pentru nenumăratele discuții comune, pentru ajutorul constant acordat în căutarea materialului bibliografic în arhive și biblioteci, și mai ales pentru că este mereu alături de mine, îi mulțumesc soțului meu Kai-Otto Zimmermann din toată inima.

Dr. Silvia Irina Zimmermann

Părinților mei

Elisabeta, Regina României

*Prefață de A.S.R. Principele Radu
al României*

Sunt bucuros ori de câte ori aflu că a fost publicată o nouă carte despre Regina Elisabeta a României. Om de cultură de înaltă clasă, erudită și talentată, Elisabeta rămâne unul dintre cele mai vibrante modele pentru spiritualitatea Uniunii Europene. Din păcate, puțini sunt astăzi cei care înțeleg rolul binefăcător al modelului în societate, cred în puterea exemplului personal și admiră devotamentul discret al liderilor atipici.

Evocând complexitatea prezenței publice a Reginei Elisabeta, este lesne de apreciat extraordinara modernitate, lipsa de prejudecată și, mai ales, viziunea Suveranei.

Elisabeta, prima regină a României, a petrecut în țara ei de adopție 49 de ani, s-a identificat cu poporul ei și a contribuit la împlinirea lui culturală. A fost inteligentă și cultivată, a scris cu distincție și cu avânt romantic, a fost o bună vorbitoare a multor limbi străine.

A produs creații literare cu aceeași ușurință în germană, franceză, engleză și română. A tradus în limba germană poezii de Mihai Eminescu. Pentru o parte dintre scrierile ei a avut colaborarea doamnei sale de companie, Mite Kremnitz. Protectoare a artelor și pasionată de pictură, uneori regina și-a ilustrat singură volumele cu desene. Scrierile Reginei Elisabeta depășesc cincizeci de volume.

Regina Elisabeta a avut o neobosită activitate caritativă. A urmărit cu bună-tate și discreție o sumedenie de instituții de binefacere și le-a ajutat nemijlocit. Una dintre ele, înțelesebi, rămâne exemplară pentru caracterul ei modern și umanitar: Așezământul Vatra Luminoasă. Instituția, dedicată ajutorării celor fără vedere, a devenit în timp atât de cunoscută și de apreciată, încât întreg cartierul i-a luat numele, iar identitatea sa a supraviețuit comunismului, astăzi fiind una dintre cele mai pitorești și mai bine conservate arhitecturale zone din capitală. Însăși clădirea așezământului a rămas neatinsă în ani. Doar statuia de marmură albă a reginei, din fața clădirii principale, a fost sfărâmată. Urmașii

operei ei de binefacere doresc, însă, punerea pe soclu a unei noi statui, replică a originalului.

Acum, când intrarea României în Uniunea Europeană pare o ispravă masculină, să ne gândim o clipă la una dintre cele mai europene figuri printre liderii români, ce se întâmpla să fie o femeie.

Când Elisabeta a venit la București, în noiembrie 1869, știa, probabil, doar câteva cuvinte în limba română. După un deceniu, în anul 1878, începea tălmăcirea versurilor lui Eminescu în limbile de mare circulație ale lumii. Este autoarea a peste cincizeci de volume, dintre care multe au fost hărăzite punerii versurilor populare românești sau ale lui Alecsandri și Eminescu în sunetele altor limbi. În anul 1874 își pierde singurul copil, pe Principesa Maria care, înainte de a muri, la vârsta de patru ani, îi spune: „Mamă, aș vrea să călăresc odată pe o stea.“ În 1876, la temelia construcției Peșelui, în prezența constructorilor, Carol I și Elisabeta au zidit o poezie semnată de regină.

Regina poetă i-a tradus lui Eminescu mai întâi *Melancolie*, primele versuri eminesciene traduse vreodată. Despre unica întâlnire cu poetul, regina spunea în jurnalul ei:

„Eminescu ne apărea neliniștit și răvășit, ca venit dintr-o altă lume; tenebros, el îmi amintea de Manfred și de Faust, de chipurile palide și răvășite ale marilor romantici. (...) Avea pe chip acel vag surâs crispat și copilăresc ce se zărește pe portretul lui Shelley. (...) Eminescu se amuza deșirând fraze și sonorități verbale. Mi-a sărutat grăbit mâna, privindu-mă cu o privire potolită, dar pătrunzătoare, ce voia parcă a-mi secătui spiritul, spre a rămâne pentru el un subiect de curiozitate sau interes; mă compătimi că nu cunoșteam îndeajuns Moldova lui natală. Privirile-i căutau departe, dincolo de ziduri.“

Regina îl servește chiar ea cu o ceașcă de ceai, pe care poetul o primește cu stângăcie, însă cu blândețe:

„A băut ceaiul cu sete. Trăsăturile feței trădau oboseala unei tinereți trăite fără bucurie. Degetele-i erau lungi și înghețate, gura foarte expresivă, cu buze fine, îi traducea toate emoțiile.

Mi-am dat foarte bine seama că din tot ce i-am oferit în timpul vizitei, ceașca de ceai pe care i-am servit-o eu însămi a fost singurul lucru care i-a făcut plăcere, ceva ce semăna cu sentimentul unui zeu servit de-o muritoare.

În toată viața mea, el a rămas pentru mine imaginea Poetului însuși, nici a celui blestemat, nici a celui inspirat, ci a poetului aruncat dezorientat pe pământ, nemaștiind cum să regăsească aici comorile pe care le poseda. Avea vocea răgușită, dar duioasă, ca a turturelelor spre toamnă. Când i-am lăudat versurile, a înălțat din umeri: «Versurile se desprind de noi ca frunzele moarte de copaci», a suspinat el, readus pentru o clipă la realitate. Regina unei țări s-a înălțat, spre cinstea ei, până la regele poeziei românești...“

Carmen Sylva a fost distinsă în 1888 cu premiul Academiei Franceze și a devenit, în 1890, membră de onoare a Academiei Române.

În martie 1898, îl cunoaște pe tânărul George Enescu pe care îl numește „copilul meu de suflet”; până în 1914, Enescu merge la Sinaia în fiecare vară. Saloanele de la Peleş au ascultat de multe ori piese muzicale interpretate de duetul regina Elisabeta – pian – și George Enescu – vioară.

La 18 februarie 1916, la ora opt și treizeci de minute, dimineața, Elisabeta moare la București, în urma unei duble pneumonii. Avea șaptezeci și doi de ani. A fost înmormântată alături de Carol I, la Curtea de Argeș.

Regina Elisabeta scria: „Puțini sunt aceia care să se fi bucurat atât de mult ca mine când am împlinit șaizeci de ani. Când eram de douăzeci de ani doream cu ardoare să fiu de șaizeci. Mi se părea că această vârstă e limanul desăvârșit al liniștii și păcii și că atunci viața, care a început pentru mine foarte viforoasă, ar trebui să se netezească și să oglindească numai în culori strălucite cel mai frumos apus de soare. Dar viața rămâne de cele mai multe ori întunecată și plină de enigme până la sfârșit. Nu viața se netezește, ci sufletul.”

Carmen Sylva – Regina poetă

Regina Elisabeta a României, născută Prințesă de Wied (1843 – 1916)

Introducere

„Meseria de suverană nu cere decât trei calități: frumusețea, bunătatea și fecunditatea.”¹ Astfel își aprecia o regină la sfârșitul secolului al XIX-lea poziția socială și așteptările referitoare la statutul său. Autoarea acestei cugetări nu este alta decât regina Elisabeta a României, o prințesă renană din Casa Princiară Wied, cea care din timpul vieții a devenit cunoscută întregii Europe sub pseudonimul „Carmen Sylva” prin activitatea ei de scriitoare. Dar cine a fost regina Elisabeta a României și de ce a apărut în fața publicului și în calitate de scriitoare? Care au fost intențiile ei și ce valori și-a propus să atingă prin activitatea sa literară?

Elisabeth Pauline Ottilie Luise, prințesă de Wied, s-a născut în 29 decembrie 1843 la Neuwied, fiind fiica cea mare a prințului Hermann de Wied și a soției acestuia, prințesa Marie de Wied, născută prințesă de Nassau. Educația intensă și neobișnuită în acea epocă, oferită tinerei prințese în diverse specialități umaniste și științele naturii (istorie, istoria artei, istoria religiei, muzică, matematică, fizică), deprinderea mai multor limbi străine, precum și perioadele de ședere la curțile europene aveau un scop extrem de pragmatic: căsătoria prințesei cu moștenitorul unui tron sau cu un rege.² De asemenea, prințesa Marie de Wied, mama Elisabetei, a obișnuit-o încă din fragedă tinerețe cu acțiunile de caritate care se desfășurau în ținutul Wied. În noiembrie 1869 prințesa Elisabeta s-a căsătorit cu Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, care din 1866 devenise domnitorul Principatelor Române Unite și de atunci a trăit la Curtea de la București. Primii ani de domnie ai perechii princiare, începând din 1870 și în anii următori, au fost marcați de o puternică atmosferă antidinastică, antigermană și francofilă care se înstăpânise în capitala românească, dar care, după anul 1880, după cucerirea independenței și ridicarea României la rang de regat, a devenit mai moderată.

Singurul vlăstar al perechii regale, principesa Maria, a murit în anul 1874 la vârsta de trei ani, de difterie și febră provocată de scarlatină, de care se molipsise în timpul unei vizite făcute împreună cu doamna Elisabeta la o casă de orfani

din București. Elisabeta a căzut în depresie în urma morții principesei Maria, și din acel moment s-a aflat permanent sub presiunea consolidării dinastiei printr-un moștenitor al tronului. În pofida tuturor speranțelor și tratamentelor urmate de ea, perechea princiară nu a avut urmași.

Elisabeta a încercat să compenseze „pierderea imaginii” cauzate de lipsa unui moștenitor prin implicarea sa exemplară în rolul de figură maternă a popoului și ca ambasadoare culturală, făcând cunoscut regatul României în străinătate. Încă din anul 1870 Elisabeta a întemeiat prima Asociație pentru sârmani, precum și o societate (dar de scurtă durată) destinată traducerii cărților pentru copii din limba franceză în limba română, dedicându-se și mai intens operelor de binefacere.

În timpul Războiului Ruso-Turc (1877-1878), la care au participat și trupe române, prințesa a cerut doamnelor din înalta societate a României, făcând ea însăși primul pas, ajutor material și mai ales implicare personală în îngrijirea soldaților răniți. După victoria Rusiei asupra Imperiului Otoman, la care trupele române sub conducerea principelui Carol au avut un rol decisiv, în anul 1881 România a fost declarată regat independent față de Imperiul Otoman. În același an, reginei Elisabeta i s-a acordat titlul de membru de onoare al Academiei Române (în domeniul literar). Ca regină a României, Elisabeta s-a implicat în mod consecvent în munca de caritate și în promovarea femeilor, în susținerea și recunoașterea culturii și artei românești și cu precădere a propriei activități de scriitoare.

Strădaniile Elisabetei de după 1880 de a asigura un moștenitor la tronul României au eșuat. Implicarea sa în 1891 în strategia politică de căsătorie a urmașilor la tron și efortul depus pentru a-i cununa în secret pe Ferdinand, urmașul la tron, cu Elena Văcărescu, una dintre domnișoarele ei de onoare, au avut însă urmări grave pentru regină. Logodna încheiată în secret a fost anulată, iar reginei i s-a impus să se separe de domnișoara ei de onoare. Faptul că reginei i se părea în continuare avantajoasă căsătoria lui Ferdinand cu una dintre fiicele boierilor români și nu voia să se despartă de Elena Văcărescu, a dus la exilul său neoficial (1891-1894), preluat în presa românească cu termenul de „tratament” al reginei „bolnave”. Elisabeta a revenit în România abia în anul 1894, după căsătoria dictată de rațiuni politice a moștenitorului tronului, Ferdinand, cu prințesa Maria de Edinburgh, una dintre nepoatele reginei Victoria a Angliei și a țarului Rusiei, Alexandru al III-lea.

În ultima parte a vieții, regina Elisabeta a avut o influență covârșitoare în promovarea culturii române.³ În primul rând, regina a promovat muzica românească și în special pe cea a muzicianului George Enescu, ulterior devenit celebru în Europa Occidentală, pe care îl numește „copilul ei sufletesc” în dedicația apărută în cartea *In der Lunca (În luncă)*, 1904. În aceeași măsură s-a implicat